

dog sikkert for ensidig; det er tvivlsomt, om den fremtidige forskning vil give ham helt ret. Kornimporten var nok spørgsmaalet om eksistens for by- og kystbefolkningen, men indskrænket hertil en ligesaa begrænset faktor, der ikke nævneværdigt kunde berøre samfundets gamle kerne og stadige hoveddel, den bofaste bondestand. En ny rigdomskilde kan vanskeligt tænkes at føre til landets ruin; det kunde blive et vanskeligt tilpasningsproblem mellem gammel indlandsbefolkning og ny kystbefolkning, men ikke et spørgsmaal om afmagt. Et folk er en meget sammensat mekanisme, afhængig af mange faktorer; et saa gennemgribende omslag som det, der fandt sted i det norske samfund i middelalderen, skyldes sikkert ikke en enkelt udslag-givende faktor, men snarere en ulykkelig samvirken af flere. Det er Schreiners fortjeneste, at han har stillet udviklingsfaserne klarere og rigtigere op og samtidig redegjort for en ny og vigtig faktor.

Samtidig med at bogen indeholder en saa kraftig tesis, giver den desuden en samlet og alsidig fremstilling af hele det norsk-hanseatiske mellemværende. Originalkilderne, især diplomerne saavel i de norske som de hanseatiske saa fyldige samlinger, er overalt lagt til grund, men forf. tager ogsaa standpunkt til og gør brug af hele den rige hanselitteratur, hvor han dog desværre ikke har faaet W. Vogels og Friccius's vigtige afhandlinger fra de senere aargange af Hans. Gbl. med. Forf. redegør udførligt for de formelle forhold ved privilegier og politiske forhandlinger, men mangler ingenlunde blik for, at de kun er papir, og at virkeligheden ofte kan give det stik modsatte billede. Fremstillingen er klar og kort — undertiden næsten for kort: en lille bog, men med et rigt og vægtigt indhold. *Aksel E. Christensen.*

Som bekendt udgav den danske Generalstab 1899—1934 »Bidrag til den store nordiske Krigs Historie«, ialt 10 Bd., om Danmark-Norges militære og politiske Deltagelse i denne Krig. At man i Norge har ønsket og nu paabegyndt en Fremstilling af særlig Norges Deltagelse er ret nærliggende — saameget mere som der i norske Arkiver m. m. forefindes et betydeligt Materiale af organisations- og administrationsmæssig Art, som ikke har kunnet komme til fuld Udnyttelse indenfor de Grænser, som var afstukket for den danske Generalstabs Publikation, hvis dette skulde holdes indenfor et rimeligt Omfang. Det nu foreliggende Bind af denne Fremstilling: *Norske Generalstab: Elleveaars-krigens militære Historie; Afslutningen af den store nordiske Krig. Udgivet af Forsvarsdepartementet. I. Almindelige Forhold ved Krigs-*

udbruddet, Troppesamlingen 1709. Udarbejdet af Oberstløjtn. Johs. Schiøtz (Oslo 1936) indledes med en Udtalelse om, at det er grundlagt paa norske, svenske og danske Arkivalier, »nye Kilder«, som hidtil i det væsentlige ikke har været udnyttet eller endog været uudnyttet, hvorved Forf. »er kommet til en Opfattelse af Forhold og Begivenheder, som er tildels stærkt afvigende fra den, som har været gældende før«. Hertil skal straks bemærkes, at Forf. næppe i danske Arkivalier har fundet »nye Kilder«, der kan begrunde »en Opfattelse af Forhold og Begivenheder . . .« osv.

I en overmaade grundig, af et stort Noteapparat ledsaget Udredning gennemgaar Forf. navnlig norske civile Administrationsforhold, Hærens Fredsorganisation og -personale, Uddannelsen, Mobiliseringen, Operationsplaner, Forplejningsforhold osv. ved de tre i Norge opstillede Korps 1709 til henimod Jul, da Korpsene opløstes. Almindeligere Interesse vil Forfs. Bedømmelse af Hærens Førere have. Det Hverv, der fra Kjøbenhavn var paalagt den norske Hærledelse, var ved Indbrud over Grænsen at støtte den planlagte Landsætning i Skaane af et dansk Korps ved at binde mest muligt af de fjendtlige Kræfter — dog under Iagttagelse af nødvendig Forsigtighed for ikke at blive afskaaret fra Hjemlandet.

I Løbet af Efteraaret samledes de tre Korps; det største paa omtr. 7000 Md., i Egnen mellem Frederikstad og Frederiksten under Overgeneralen, Tritzschler; men intet af Stederne førtes der noget Angreb, end ikke nogen Demonstration, ikke en Soldat overskred Grænsen fra nogen af Siderne, og ved det norske Hovedkorps' Opløsning henad Jul kunde Svenskerne i disse Egne føre de bedste af deres Regimenter til Skaane, hvor de lagde deres Lod i Vægtskaalen i Slaget ved Helsingborg den 10. Marts 1710. Den norske Hærledelse blev herefter skarpt kritiseret i Kjøbenhavn, hvor Kongen og hans Nærmeste, særlig Overkrigssekretær Lente, ikke synes at have haft blot nogenlunde Kendskab til de store Mangler ved det norske Hærvæsen: intet brugeligt Feltartilleri, intet Træn, daarlige Vaaben, Hestemangel, Proviantmangel osv. osv. Kritikken rettedes navnlig mod Tritzschler, der maatte gaa af 1710, ligesom Lente og den danske Overgeneral C. D. Reventlow.

Forf. bestræber sig for med mere og mindre gode Grunde at bevise, at Tritzschler er blevet altfor haardt bedømt baade i Samtiden og senere, og det maa erkendes, at de Forhold, hvorunder T. skulde virke, var ganske overordentlig vanskelige saavel paa det egentlig militære Omraade som i Samarbejdet med de civile Myndigheder. I den danske Generalstabs Fremstilling siges,

at T.s Hovedmangel var »Uduelighed« (hvad der jo ikke lyder saa godt). Mangel paa Foretagsomhed osv.: men efter at have fremhævet de store Vanskeligheder for T. formilder den danske Forfatter (Generallojtnant Tuxen) Dommen til, at T. dog »vistnok« kunde have udrettet mere, end han gjorde. Og billigere kan T. absolut ikke slippe.

Et andet Hovedpunkt for den norske Forf. er med meget stærke Ord at søge paavist, at Grunden til den norske Hærs Uvirk-somhed først og fremmest laa hos »de ledende Mænd i Danmark«, idet Ordrene om den norske Hærs Krigsberedskab udstedtes saa sent, at der ikke blev Tid til de fornødne Forberedelser. Uden at føre noget Bevis derfor vil han hævde, at med den indledende Traktat med Sachsen af 28. Juni 1709 var Krigen »besluttet«, og paa dette Grundlag kunde Krigsberedskabsordrerne til den norske Hær have været udstedt. Men Traktaten med Preussen afsluttedes først midt i Juli, og først i Begyndelsen af August naaede Efterretning om Karl XII.s Nederlag ved Poltava til Kjøbenhavn. Dernæst fulgte Forhandlingerne med Sømagterne og Hannover, og endelig trak Afslutningen af Forsvars- og Angrebstraktaten med Rusland, det anerkendte nødvendige Grund-lag for en Krig med Sverige, ud til den 22. Oktober, hvorefter Krigserklæringen udstedtes. Den indledende Krigsberedskabsordre kom til Kristiania den 14. September, den endelige Ordre den 28. samme Maaned — saa tidligt som det efter Omstændig-hederne var forsvarligt. For øvrigt: Vilde den norske Hær have været bedre stillet i November med Hensyn til den vigtigste af de af Forf. fremhævede Mangler, nemlig Proviant, hvis Hæren var blevet indkaldt tre Maaneder tidligere og saa meget længere skullet tære paa Magasinernes Beholdninger? »De ledende Mænd i Danmark«, navnlig den ellers dygtige og energiske Konge, bærer alt i Forvejen et tungt Ansvar for, at den danske Hær var saa utilstrækkeligt forberedt paa Krig paa dette Tidspunkt, som Til-fældet var — Ansvar for, at den norske Hær behøvede halve Aars Forberedelser for at blive blot nogenlunde operationsdygtig, paahviler hovedsagelig den norske Hærledelse selv.

For den uhyre Flid, hvormed Forf. har samlet og ordnet Stoffet til den norske Hærs Organisationsforhold, dens Mobilisering og Arbejdet paa at gøre den krigsberedt, operationsdygtig, tilkommer der ham megen Anerkendelse, og Arbejdet vil uden Tvivl blive stærkt benyttet af norske Steds- og Personalhistorikere.

Rockström.